

טרטרת הדורות

SHARSHERET HADOKOT

כרך ג' מס' 1

החברה הגניאלוגית הישראלית

דצמבר 1988

דבר המערכת

זה עלוננו השני במהדורה מורחבת.

במדור - "דרכי מחקר של חברינו" מספרת חברתנו צביה רבינוביץ כיצד "נולד" עץ המשפחה היפה.

ובמדור של מרים ויינר מסופר הפעם על ניצולת שואה שמצאה את שרשיה.

אנו פותחים מדור נוסף על מקורות שונים של שמות משפחה.
חברנו שמואל אבן אור פענח רבים משמות המשפחה בהם נתקל.

אנו מעוניינים מאוד לקבל תגובות לחומר המתפרסם בעלוננו וחומר נוסף למדורים הנ"ל.

הבאנו גם מידע נוסף על מקורות מידע לגניאלוגים ותכניות לפיתוח המחקר הגניאלוגי.

אסתר רמון ורות רגבי

פגישותינו הבאות:

פרופ. מאיר רגבי - משפחת הירשפלד - 100 שנה לעלייתה ארצה מריגה לראשון לציון. ביום רביעי 21.12.1988.

דיאנה זומר - המרכז הגניאלוגי "דורות" בבית התפוצות בתל אביב. ביום רביעי 18.1.1989.

נפגשים בשעה 16.45 בכניסה לבית התפוצות. רמת אביב. תל אביב.

הרולד לואין - דרכי חקירה בתולדות משפחה בלונדון. ביום רביעי 22.2.1898.

אברהם הטל - כתובות העיר טוניס וחשיבותן לגניאלוגיה ודרכי במחקר משפחתי, ביום רביעי 15.3.1989.

עזרי אובל - מסע בעקבות אבותי בגרמניה המזרחית. ביום רביעי 12.4.1989.

כל ההרצאות (מחוץ להרצאה בבית התפוצות) תהיינה בשעה 19.30 באולם "מבקשי דרך" שד' ש"י עגנון 22. המקום יהיה פתוח משעה 18.30 כדי שתוכלו לעיין בספרים ובעלונים.

אנא רשמו לפניכם תאריכים אלה. כי לא תשלחנה הזמנות נוספות.

ההרצאות ששמענו השנה:

אוקטובר - פרופ. דב לוין - 1. רשמים מהסמינר הלאומי בואשינגטון.
2. מחקר יהודי הארצות הבלטיות.

נובמבר - אסתר רמון - 1. המחקר של משפחת הומבורגר.
2. הקשרים של חברתנו עם החברות הגניאלוגיות בעולם.

למעוניינים בהודעות נוספות ובעלונים שאנו מפרסמים:

דמי החבר לשנת תשמ"ח - 40 ש"ח.

חברינו חוקרים

אילן המשפחה של חברתנו צביה רבינוביץ, בתו של מיכל רבינוביץ, בעל חנות הספרים "דרום" לשעבר ברח' בן יהודה. בנוסף לספרים יקרי ערך שהזכרנו בעלונינו הקודם היא מסרה לספריתנו גם את עץ המשפחה שלה ותאור דרכי עבודתה:

ליקוט החומר "אילן" המשפחתי - התחלתי בזה באורח מקרי ביותר. למעשה לא התעניינתי אף פעם בדורות הקודמים. ידעתי שמשפחתנו היא משושלת רבנים בליטא,

אבל הסתמכנו - אנחנו האחיות - "שאבא יודע". אני גם ידעתי את שמות הסבא והסבתא של אבא וכן שמות שבעת בניהם, המהווים שבעת הענפים של ה"אילן".

והנה לפני כשש שנים כשישבתי עם אחותי ודפדפנו באלבום המשפחתי, נוכחתי לדעת שאין היא מזהה היטב את הסבים והדודים. ואז אמרתי לעצמי, אחותנו הבכירה רחל כבר איננה, כן הלכו לעולמם כמעט כל קרובינו מהדור הקודם, ועוד מעט וגם אני אעלם ועמי תעלמנה גם אותן הידיעות שישנן לי.

למחרת ישבתי ורשמתי ליד כל צילום את השמות ומידת הקרבה. מכאן הגעתי לליקוט רשימות מסודרות לפי הענפים והדורות של כל בני המשפחה. למזלי הכרתי דוד אחד של אבא הן בחו"ל בקטנותי וכן לאחר עלייתו ארצה, וכן רבים מבני דודיו של אבא שעברו במינסק (מקום הולדתנו), בתקופת מלחמת העולם הראשונה.

למרות שהייתי בשנים הראשונות של חיי זכרתי היטב את כולם וכך למעשה על סמך הזכרונות הללו התחיל להיווצר ה"אילן". ניסיתי להכינו בעצמי - בעזרת מדבקות בצבעים שונים, לכל דור צבע שלו, אך ריבוי הנפשות הכביד על העשייה.

היות ואינני יודעת לשרטט או לצייר - למרות שבעיני רוחי ידעתי איך זה צריך להראות - נכשלתי בעשייה זו. והנה קרוב צעיר מאחד הענפים ששמע, כי אני עוסקת בליקוט החומר התקשר עמי. למרות היותו מורה במקצועו התברר שיש לו גם כשרונות גרפיים, ואז נטל על עצמו את המשימה ולאחר כמה נוסחאות נסיוניות, סוכמה עמנו הצורה הסופית ובשעה טובה ומוצלחת הודפס ה"אילן" ב-300 טפסים וחולק לכל ענפי המשפחה וכמובן לארכיונים: הארכיון לתולדות העם היהודי בגבעת רם, לארכיון הציוני ול"יד בן-צבי" וכן ל"בית התפוצות". קבלנו אישורים נלהבים.

נוסף לרשימות השמיות של בני המשפחה ערכתי גם את תולדות המשפחה. מאחר ששאפתי שכל החומר הזה יעניין את הדורות הצעירים - נכדים ונינים ובני נינים של הורינו - השתדלתי למצוא עד כמה שניתן סימוכין בכתב. כך קבלנו מ"חברה קדישא" בירושלים מפה מפורטת של בית הקברות בהר הזיתים עם פירוט החלקה, הגוש, השורה והמקום בו קבורים ההורים והסבא והסבתא של אבינו, כולל ימי פטירתם וכן צילמנו מתוך "חלקת מחוקק" את הרשום על המצבות. עלי לציין שדבר זה הרשים מאוד את הצעירים: ישנה דוקומנטציה אותנטית ולא רק ספורים, שאולי נכונותם תלויה בספק, בהיותם נשענים על זכרונות בלבד.

כמו-כן צרפתי תעודות שונות כשבית מסחר הספרים העבריים היה במינסק (נוסד על ידי הסבא, אבי אמנו ר' מאיר הילפרין, מחבר הנוטריקון, הסימנים והכינויים).

הקיץ גם עסקנו במיון וסדור החומר הארכיוני ששרד לאחר פיצוץ "דרום" ב-22 בפברואר 1948. ארכיון זה נשמר בעליה, ואחותי וגיסי טיפלו בו במסירות, ומדי שנה היו מורידים את הקרטונים ומרססים ומעלים בחזרה. עבודת פרך!

החלטנו השנה למסרו למחלקה לכתבי-יד ולארכיונים בבית הספרים הלאומי והאוניברסיאי, כדי שיישמר שם ויביא תועלת לחוקרים וללומדים.

צביה רבינוביץ

גלגוליהם של שמות משפחה

שם משפחתנו אורנשטיין - אבי המשפחה אורי שעלה עם משפחתו בשנת 1980. בחר בארץ שם חדש. על ידי הוספת הסיומת שטיין (אבן באידיש) לשמו. כנהוג בימים ההם והוספת האון - נון - באמצע (הוספה זו איננה מובנת לי).

שנים רבות נקראה המשפחה בשם אורנשטיין ורק בימי סבי קראו לעצמם אורנשטיין. השם הקודם היה ואלאבריקי שפירושו - מבוא הנהר ברינקי הנמצא ברוסיה הלבנה.

שמות נוספים במשפחתנו:
שמות גזורים משמות גיאוגרפים בחו"ל -

פרנקנטל - עיירה בסכסוניה שבגרמניה.
קניגסברג - עיר בפרוסיה המזרחית.
הורביץ - שם עיירה HOROVICE בצכוסלובקיה.
המבורג - מהעיר המבורג בגרמניה.
שפירא - מהעיר שפירו (שפויאר) בגרמניה.
היילברון - היילברון בגרמניה.
אטינגר - העיר אטינגה ברוסיה או נסיך מאטינגן (א.ע.יא עמ' 504).
בריסק - העיר בריסק דליטא. כיום ברסט ליטובסק ברוסיה הלבנה.
סלנט - העיר סלאנט ברוסיה.
סלונים - עיר ברוסיה הלבנה.
מוינשטר - העיר מוינשטי ברומניה.
שנייטור - העיירה שנייטאך בבוואריה.

שמות משפחה הקשורים בצבעים שניתנו כנראה על ידי שלטונות האמפריה האוסטרו-הונגרית-

בלוי - כחול. שם זה תורגם לתכלת על ידי אחד מבני משפחה ענפה זו.
ראטה - רוט - אדום.
ווייס - לבן.
שווארץ - שחור.
בראון - ברוך - חום. בעברית כיום בראון.
הלר - בהיר. יותר בהיר.

שמות משפחה על פי מקצועות ותוארים:

מילר - טוחן.
דרוק - דפוס, מדפיס.
לרב - מורה
וינשטוק - גפן, יינאי.
חדד - מסגר (בערבית).
ספרא - תפקידו של פקיד בית הדין הרבני ספרא רבי דינא קודם - היה השם שרלין.
גינג - מלך.
קאהן - כהן, כאהן.
כ"ץ - כהן צדק.

שמות ממקורות שונים:

רלב"ג - רבי אליעזר מקוצר מאליעזר בן גבריאל.
מיכאלשווילי - בן מיכאל, כיום הם נקראים מיכאלי.
דובנר - מצמח מצוובנר. בצה"ל בטאו את השם דובנר וכך נשאר השם.
צדרבוים - עץ ארז.
סאמט - משי.
שטיינר - אבן.
מרגלית - אבן יקרה.
ריבלין - מרבקש - פירוש השם בן רבקה וגלגוליו היו ריולין, ריבלין וריבעליס.
קלונסקי - קליאונסקי - קליאון ברוסית הוא עץ התדהר. רבי שלמה זלמן קליאונסקי. ראש המשפחה שגר בעיר ניקולאייב באוקראינה. היה בעל יערות עצי תדהר.
טאלר - מטבע גרמני.
ברגמן - איש ההר בגרמנית. בארץ תורגם לבר-טורא, מן ההר ובר-חי.
ויסנשטרן - כוכב לבן בגרמנית.

שמות שקוצרו או תורגמו או שוננו:

פראנקנטל - טלמור, אורגיל, איל, גור-אריה, תדמור, עשת.
אנרנשטיין - אבן אור, אורן, ארן.
ברנזון - בארי.
ברנר - בר-חמה.
גראטש - גדות.
גולדברגר - גל.
גרוגן - גולן.
דוכליטר - דיאור.
ליפשיץ - ליף.
סאעט (עירקית) - סעד.
קרנהייזר - קורן.
קרויצקי - רון.
אייזנשטיין - שחם.
שקלנוסקי - שקל.
שורצקי - שריד.

שמות שנבחרו מן התנ"ך, התלמוד והספרות העברית:

אגוזי, גביש, גבעתי, דבש, דורון, חדש, ירון, כנען, כרמל, מעיני, משי - זהב, נפתלי, נהוראי, צבי, צידון, רם, ראם, שלמון, שמעיה, שקד, שרון ושר-שלום.

סיפורים הקשורים בשמות המשפחה:

עלפי - אלפי - מעשה בקבוצת יהודים שעזבה את אירן, כדי להתיישב בעירק. הם יצאו בשירה ועברו במדבר. בדרך התנפלו עליהם שודדים. גזלו את רכושם ועזבו

אותם לנפשם חסרי כל. הם תעו זמן רב בדרכים וקיימו את עצמם מעשבי בר עד שהצליחו להגיע לבסוף לעירק. כשנשאלו מה אכלו במדבר, ענו: "אכלנו עליף (מספוא בערבית). ומאז נקראו עלפי או אלפי."

שנייטור רומז על דרכם של היהודים לאשכנז. העיירה (ראה לעייל) שוכנת על הנחל פגניץ הזורם לרגניץ וזה לנהר מיינץ, יובלו של הריין. דרך נהרות אלה התיישבו היהודים בעקבות הצבא הרומי לפני אלפים שנה.

לפי התיאוריה של ידידי אברהם בר-טורא ז"ל נקרא הנהר ריין על שם המלה העברית - נהר בגרמנית עתיקה היה הכתיב - ריהן, ואם נביא בחשבון את הכתיב העברי החסר ואת הכתיבה הלאטינית משמאל לימין, יש זהות בין - נהר - לבין רה(י)ן. הבלשנות הגרמנית מייחסת את השם למקור קלטי.

בניגל - בני משפחה זו הגיעו מברלין, שמוצאם המקורי אולי מפולין, הגיעו ארצה בעליה החמישית. לאחר מות האב אלימלך, החליפו את משפחתם למלכיאל, שם המכיל את אותיות אביהם אלימלך.

ספרי עזר:

מגילת היחס לבית אורנשטיין.

Kaganoff, Ben-Zion - A Dictionary of Jewish names and their History,
Schocken, N.Y. 1977.
שמואל אבן אור

אנו מבקשים מכל חברינו לספר על שמות משפחה במחקריהם.

לקט ידיעות

התאגדות החברות הגניאלוגיות היהודיות

החברות הגניאלוגיות היהודיות החליטו להתארגן בהתאגדות-על. מטרתם לקדם את המחקר הגניאלוגי, ולכן הציבו לפניהם כמה תכניות:

א. הכנת אינדקס של כל העלונים של כל החברות הגניאלוגיות.

ב. עדוד נוסף להכניס את כל המשפחות הנחקרות על ידי החוקרים ל-
FAMILY FINDER המוצא על ידם. שילחו את שמות המשפחות שאתם חוקרים ואת המקומות בהם גרו לכתובת זו: ל

Association of Jewish Genealogical Societies
1485 Teaneck Road, Teaneck, New Jersey 07666 USA

ג. הכנסת רשימות חשובות למיקרופישים כמו למשל אינדקס לרשימות השילוח מצרפת לפי רישומי קלרספלד, רישומי הקונסוליות הרוסיות בארה"ב 1880-1915 ועוד.

ד. קידום הניצול של המחשב במרכז הגניאלוגי בבית התפוצות. מטרתם להוסיף 1,000,000 שמות ולאפשר גישה לכל הגניאלוגים בעולם. פרטים על זה נשמע

בפגישתנו החדשית בינואר שתהיה בבית התפוצות.
אנחנו חברים בהתאגדות זו.

התכניות לכינוסים הגניאלוגיים הבאים:

הסמינר הלאומי של החברות הגניאלוגיות בארה"ב יהיה ב- 25.6.1989 -
29.6.1989 בפילדלפיה.

חיפוש קרובים

יעקב שחור, רח' מתתיהו 31, בני ברק כותב: אני עומד בשלבי סיום של עריכת
האילן הגדול של משפחת שחור.

אבקש מכל בני משפחת שחור, אשר שם משפחתם הוא מקורי ומקורם בעיירות
דובראוונא, קלעצק ומיר, לשלוח אלי את שמותיהם ושמות אבותיהם, כדי שאוכל
לצרפם לאילן.

הארכיון המרכזי לתולדות העם היהודי

ארכיון זה הוא אחד מהמקורות החשובים עבור הגניאלוגיים ולכן החלטנו לפרסם
את הפרטים הבאים שנוסחו על ידי ראשי הארכיון:

הארכיון המרכזי לתולדות העם היהודי נוסד בשנת 1938 בשם הארכיון הכללי
לתולדות ישראל.

במשך שנות קיומו הצליח הארכיון להעביר ארצה את ארכיוניהם של מאות קהילות,
ארגונים מקומיים, ארציים ובינלאומיים, מוסדות ואישים יהודיים מן התפוצות -
למיינס, לסדרס ולהעמידם לרשות המחקר ההיסטורי.

כיום מרוכז בארכיון המרכזי האוסף המקיף ביותר של תעודות, פנקסים ותיקים
לתולדות ישראל מימי-הביניים ועד ימינו.

ייחודו של ארכיון זה הוא בכך שאוספיו כוללים מקורות לתולדות ישראל מכל
חלקי העולם: הן מאירופה המערבית, המרכזית והמזרחית והן מארץ-ישראל, ארצות
האיסלם, אמריקה הצפונית והדרומית ואף מזרח אסיה. כך מגלם הארכיון באוספיו
את אחדותה של ההיסטוריה היהודית - תולדותיו של עם עולם כעם אחד ומאוחד.

בנוסף לאיסוף החומר במקור, הציב לו הארכיון למטרה, מראשית פעולתו, עריכת
סקרים שיטתיים וכוללים של המקורות לתולדות ישראל בארכיוני השלטונות
שבחסותם חיו היהודים, וכן צילום מבחר מקיף מתוך גנזים אלה. בצורה זו יועמד
לרשות החוקרים בפעם הראשונה גם קטלוג מרכזי של החומר היולי העצום בהיקפו
היכול לשמש בסיס להיסטוריוגרפיה היהודית, ויתגלו מקורות שעל עצם קיומם לא
היה ידוע דבר עד כה.

הנחיות לחיפוש מידע גינאולוגי

רובו הגדול של החומר בארכיון המרכזי מקוטלג גיאוגרפית, לפי הגבולות הפוליטיים שהיו קיימים בין שתי מלחמות העולם. בתוך כל חטיבה ארצית מחולק החומר לפי קהילות, לפי סדר האלף-בית הלוועזי.

ברוב הקהילות אין הפרדה בין המקורות הגינאולוגיים המובהקים כגון רישומי לידה נישואין ופטירה, ובין החומר האחר, כגון פרוטוקולים, התכתבות, תקנות, וכו'.

בחטיבה הגרמנית קיימים גם אוספים של מקורות גינאולוגיים בלבד, בנוסף לאוספים הקהילתיים (שגם בהם ישנו לעתים חומר גינאולוגי).

המקורות הרשומים לפי שמות משפחה הם מעטים ונמצאים בקטלוגים של חומר ארכיוני הנושאים את השמות "משפחות" ו"גינאולוגיה".

ספריית העזר של הארכיון מכילה קבוצה של חבורים גינאולוגיים המסודרים אף הם לפי שמות משפחה.

הארכיון המרכזי לתולדות העם היהודי
קרית האוניברסיטה העברית, בנין שפרינצק
ת.ד. 1149, ירושלים. טל. 02-635716

